

Medvekultusz és anyajogú társadalmi szervezet Euráziában.

Azoknál az indogermán származású európai népeknél, amelyek az emberi műveltséget mai magas színvonalára emelték, a társadalom az apától való leszármazásra és férfierényre volt alapozva, s a férfinem jogai voltak náluk a történeti időkben mindig irányadók. WILAMOWITZ szerint az „Einführung des durchaus selbstherrlichen königlichen Mannes“ a főeredménye az indogermánok délrevándorlásának; e mellé állítja még KORNEMANN a domesztikált ló bevezetését a földközi-tengeri világba e népek által. Ugyanezt állíthatjuk a török törzsek délfelé való tolodásáról is Kelet-Ázsiában: e lovaspásztorok foglalásai is az apajog diadalát hozták.

De tudjuk azt is, hogy eme népcsoportok élesen körvonalazott patriarchátusa nem mosta el teljesen egy ősrégi anyajogú szervezet nyomait sem társadalmukban. Ezeket a nyomokat már a múlt század közepe után felfedezte J. J. BACHOFEN, de utána meglehetősen elhanyagolták további kutatásukat; csak legújabbban foglalta össze az antik források adatait és a sok szerteágazó részletmegfigyelést E. KORNEMANN *Die Stellung der Frau in der vorgriechischen Mittelmeerkultur* c. művében (1928). Értékes áttekintéséből hiányzik azonban még az eurázsiai erdő-steppe-öv társadalomformáinak ismerete, amelynek egész más hordereje van, mint a fekete, vörös és egyéb primitívekkel való összehasonlításnak. Mert amíg az ausztráliai s hasonló más ősnépek életét alig lehet párhuzamba állítani az európai műveltség megalkotóinak fejlettebb társadalmi szervezetével, addig ezeknek élete a lovasnomádokéval szorosan érintkezett és súrlódott. A szkíták, szarmaták, tochárok, indusok stb. őstörténete sokszorosan összefonódott az uráli, török meg mongol népekével, s így nem csoda, hogy fejlődésükben egy közös műveltségi réteg maradványait fedezhetjük fel.

A matriarchális alapú közösség e körben nemcsak a családnak és a nemzetiségnek az anyai rokonság szerint való csoporto-

sulásában merült ki, hanem a magasabb államrend és a monarchikus uralomforma alakulását is befolyásolta. Ezúttal annak a három legfontosabb fejlődési foknak vázolására szorítkozunk, amelyeken az euráziai népek matriarchátusa keresztülment. Az első ezek közül még az őskor theriomorph életszemléletében gyökerezik, a második, fejlettebb fok a családanya tekintélyét már anthropomorph vallási képzetekben tudta kifejezésre juttatni s magasabbrendű szervezetek központjába helyezte a nagy úrasszonyokat; a harmadik lépcsőfok pedig már a magasabb művelődés hajnalán formálódott ki és a kézművességnek juttat meglepően nagy politikai szerepet az anyajogú államban. Mindhárom fokozat nyomai megmaradtak még akkor is, amikor ellentétes irányú kötöttség szorította ki az anyajogot, s amikor már csak az üres csontház őrizte az elporladt mag emlékét; ezek a maradványok adják nekünk a legszilárdabb támpontokat a magasabb műveltségek matriarchális előzményeinek felismerésére.

Eurázia ősi vadászai magasabbra értékelték a vadállatok nagy testi erejét és kifinomult ösztöneit, mint az emberi jótulajdonságokat, s így vallási felfogásuk is állatformában — az általuk ismert leghatalmasabb állat képében — rögzítette a Mindenek Urának fogalmát is. De nem közömbös az sem, hogy míg mi az állatok királyáról beszélünk, addig e régi vadásznemzetségek a 'v a d a k ú r n ő j é t' látták a legerősebb fenevadban; világos az is, hogy a vadállat-úr nő fogalma matriarchális társadalmi szervezet tükrözése. Az euráziai földség északi övében a medve a *πότις θηρών* a valóságban, a Földközi-tenger mellékén pedig az oroszán tölti be ezt a szerepet; ezért az északi gyökér és a déli hatás kettős bélyegét kell megpillantanunk abban a tényben, hogy Artemis és Magna mater kultuszában e két állatnak egyaránt szerepe van, ugyanúgy, akárcsak a szkita állatstílusban, amelynek körében a medve ábrázolását az előázsiai műveltségek későbbi hatása folytán az oroszán s a déli fantázia szörnyállatai kezdték kiszorítani.

Már BACHOFENNEK feltűnt (: 1863-ban külön értekezést szentelt a medve szerepének a vallási életben), hogy a görög nyelvben a medve nőnemű: *ἡ ἀρκτος*, s hogy a latinban is van ilyen általános értelme a nőnemű *ursa*-nak. Mindkét szó ugyanazon ős-indogermán alapszóra nyúlik vissza, és így a medve-anya fogalma is ugyanezen ősi környezet felé mutat. Megerősíti ezt az

a tény, hogy a medvét női istenségekhez köti a görög vallás, úgy mint számtalan más esetben is női lénynek fogja fel ezt a vadállatot az euráziai népek vallásos képzelete.

A medvekultusznak a matriarchátussal való összefüggése nem került el az etnológiai kutatás figyelmét sem. GAHS és KOPPERS, akik legutóbb foglalkoztak e problémával, kiemelték már azt a lényeges ellentétet is, amely a medvetisztelet társadalmi háttérét az ú. n. totemisztikus társadalmi tagozás patriarchális rendjétől elválasztja: míg a totemisztikus szervezetek körében az egyes állatok kultusza a törzsek egyes részeinek sajátos kötelezettsége, addig a medvekultusz minden ilyen korlátozás nélkül lép fel; ez egyetemleges jellegű, az egész népet átfogó vallásos jelenség. Lényeges megállapítása KOPPERSnek még, hogy a medvetisztelet nem olyfajta tünemény, amely bizonyos adottságok között akármikor és akárhol is magától létrejöhet, hanem éppen ellenkezőleg: egészen sajátos művelődéstörténeti képződmény, amelynek gyökerei az ős-kőkor eszmevilágából sarjadzottak. Azt azonban elfelejtette az etnológia, hogy a néprajzi megfigyelések mellett alapvető fontosságú adatokat tartalmaz e kérdésre nézve a klasszikus irodalom s az ókori emlékek is. Ennek figyelembevétele nélkül helytelen képet nyerünk ezen kultusz egykori elterjedéséről is. Az arktikus és szubarktikus zóna bizonyos területein (az eszkimók kivételével), Észak-Európán, Észak-Ázsián és Észak-Amerikán kívül az indogermánoknál is megtaláljuk azokat a vonásokat, amelyek DYRENKOVA, HALLOWELL s a már említett két etnológus szerint a medvekultuszt jellemzik. Még a görögöknél sem halványult el teljesen az a származási hagyomány, amely egy nép eredetét medveősre (nősténymedvére) vezeti vissza: *Arkadia*, amely már neve szerint is „medveország“, még a klasszikus korban is őrizte ezt a hagyományt. Az arkadiai harcosok sisak helyett nyitott-torkú medvefejet öltöttek a harcban magukra, ily módon domborítva ki származásuk jegyét, amiként ezt a kezdetleges műveltségi fokon álló népek gyakran megteszik; a római signiferek hasonló fejviselete is ilyesféle eredetű lehet. De egyébként is megegyezik a görögök felfogása a medvéről az északázsiai népekével. Ezek többek közt úgy szokták megokolni a medvétől való leszármazásukat, hogy a medve csak állatruhát öltött ember, s ha lenyúzzák, egészen asszonyéhoz hasonlít a teste, — aminthogy különben is emberi szokásai vannak. E sajátos képzetek nem hiá-

nyoznak a görögöknél és a rómaiaknál sem. És a görög vallásban is megmaradt a „vadállatok úrnője“, *Artemis*, akinek nevében (K. GLASER fejtegetései szerint) ugyanaz a gyök van meg, mint a medve ἄρτος nevében. A brauroni Artemis-kultusz ünnepén „medvékké“ (ἄρτοι) avatták évente az attikai szüzeket, akik ennek megfelelőleg sárgásbarna (medveszínű) ruhát öltöttek ilyenkor. Újabban Kyreneben előkerült egy feliratos adat, amely bizonyítja, hogy itt is megvolt ez a medve-avatás az Artemis-kultuszban. Artemisnek megfelelő más mitológiai alakok, mint Kallisto, ugyancsak medvetermészetűek, és nem ok nélkül szokták feltételezni, hogy medvealakú patronája volt a vadászoknak s vadállatoknak eredetileg a magna deum mater, materque ferarum, et nostri genetrix... corporis una, — amint Kybele-t nevezi Lucretius. Így tehát minden kétséget kizáróan a medve-úrnő istenalakjából alakult át ez az istennő-típus. Sőt még a medveengesztelő-áldozatok is megvoltak a görögöknél: egy antik forrásnak még tudomása van róla, hogy a medve, mely az emberek közé jött s amelynek elejtése annyira feldühítette Artemist, nem más, mint az istennő maga. Így tehát a hellén medvekultusz is az északázsiai—északamerikai medvekultusz körébe kapcsolódik bele. Ehhez van még egy döntő érünk. Mint az uráli népek s egy némely északamerikai indián törzs, a görögök és rómaiak is „medvé“-nek nevezik a caelestis ursae csillagképét.

Eurázia északi szegélyén, szóval azon a területen, ahová az egykor annyira elterjedt medvetisztelet visszaszorult, gyakran a legfőbb istenség az állatok úrnője, a medve. Ugyanezt a felfogást az északi thrákoknál is tudjuk igazolni. Porphyrios forrása szerint ugyanis „medvebőr-isten“-nek nevezték a geták főistenét, *Zalmoxist*. Azt, hogy az e névben foglalt ζαλμός szó tényleg állatbőrt jelent, iráni analógiával (*čalm*) igazolta TOMASCHEK. Még lényegesebb, hogy az euráziai medvekultuszban tényleg az állat lehúzott bőre játszotta a legfőbb szerepet. A medve bundájáról az a hit, hogy csak „öltözete“ az istenségnek, illetőleg az emberiség állatruhájú őseinek. A fákra vagy karókra akasztott medvebőrök előtt folynak le az ünnepélyes ritusok és játékok; térdre rogyva imádkoznak a medvebőr színe előtt, és az egész erdősteppe-övben el volt terjedve a medvebőrre való esküvés. A kezdetleges ember nem tudja megérteni a halált, nem tudja elválasz-

1. ábra

tani a testet azoktól az erőktől, melyek életet lehelnek belé, s azt hiszi, hogy az életerő a halál után is benne rejtőzik még a medve bőrében, csontjaiban. Ezért ölt a sámán is állatbőr-ruhát, meg lévén győződve róla, hogy ezáltal nyer erőt a szellemek elleni küzdelemre. A mitikus hősöknek és hősnőknek rendszerint több ily állatruhájuk is van, amelyeket egymásután öltenek fel küzdelmeik folyamán: ez a képzet is közös tulajdona az európai és az ázsiai nomád népeknek.

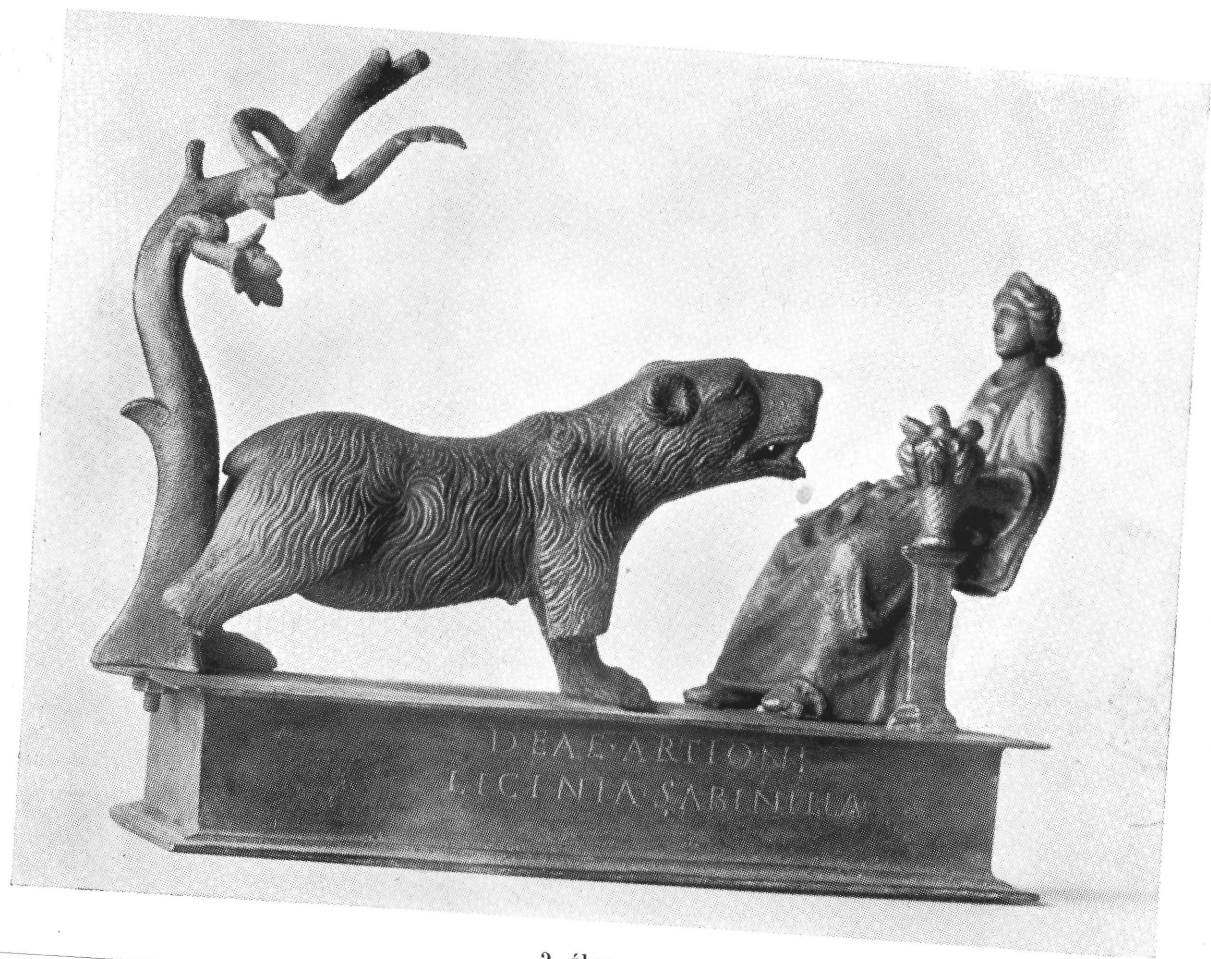
Értékes bizonyítékokat szolgáltat ehhez az állatbőr-tisztelethez a régészet is. Kétségen kívül vallási háttere van azoknak az állatbőrbrázolásoknak, amelyek a nomád iparművészet körében is fellépnek. Már G. BOROFFKA összeállította őket (a "25 Jahre Römisch-Germanische Kommission" c. emlékműben, 1929), megállapítva, hogy a pontusi szkítáknál jelennek meg először, azután azokban a Kr. sz. körüli északmongóliai leletekben, amelyeket az ázsiai hunoknak kell tulajdonítanunk, s végül az ú. n. Pianobor-kultúra körében. Az általa összehordott anyaghoz járul még néhány nyugatsibériai szórványos lelet, s legújabbán a Barsoff gorodok-i temető anyaga az Ob mellékéről, amelynek bronzdíszítményein (Kr. u. VIII—IX. sz.) igen nagy szerepet játszik a medvebőr-motívum. De még egy irtismelléki "szellemkunyhó" omladékában is megtalálta KARJALAINEN ezen bronzok egy degenerált késői utódát, ami vallásos jellegüket illusztrálja. Az említett északmongóliai leletek egy gypjűhimzésén a medvebőr helyébe tigrisbőr lép, — úgy, amint ezen vidékeken a tigris valóban felváltja az állatok királya szerepében a medvét mind a természetben, mind az ottani népek mitológiájában is. Feltűnik itt még, hogy a bőrok hármasával vannak csoportosítva. Ez a hármasság ismétlődik a rokon nyugatsibériai és permi ábrázolásokon; koreai sírokban pedig három medveszobrocskát találtak együtt. Nem tarthatjuk véletlennek, hogy a vogul medveceremóniák régi leírásai szerint is három medvebőr előtt mentek végbe ezek a szertartások, amint északázsiai török törzsek mitikus elbeszéléseiben s a sámánmitológiában is visszatér a három medve. A Zalmoxis-vallás theriomorph alaprétegének e kultuszhoz való kapcsolódása miatt nem tartom lehetetlennek, hogy a Nemzeti Múzeum egy magyarországi lelhelyű császárkori ólomlemezen feltűnő lógó állatbőrök is (1. ábra) ilyen vallásos értelműek. Ezt a feltevést nem számítva, a három-állatbőr rendszeres csoporto-

sítását azért kell kiemelnünk, mert az állatánya fogalmának anthropomorfizálása után is állandó jellegzetessége marad a matriarchális közösségeknek.

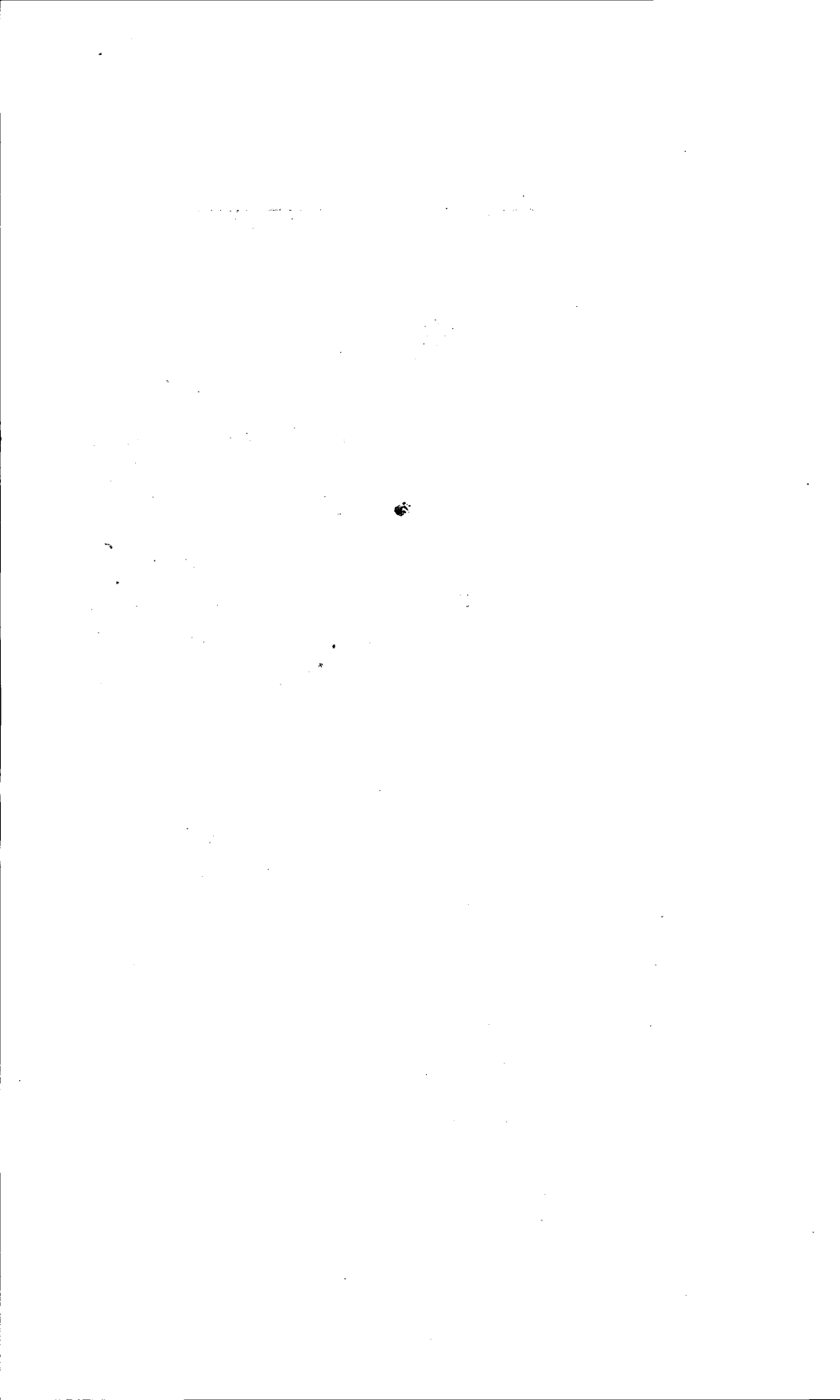
Porphyrios, aki a geta főisten zoomorph ősalakját velünk megismertette, egy más verziót is közöl, amely szerint Zalmoxis elnevezését "ismeretlen ember"-nek is magyarázták. Ezt is könnyen megértjük, ha a medvekultusz azon tilalmára gondolunk, mely nem engedi meg a medve valódi nevének kiejtését és megszabja, hogy csak körülírások formájában szabad említeni; sőt éppen az olyan titkos megjelölések, mint 'idegen ember', gyakoriak és jellemzők. — Zalmoxis későbbi, anthropomorph formájában férfi s nem nő, de ez nem zárja ki azt, hogy eredeti elképzelése ne lehetett volna nőnemű. Ugyanis sokszor megfigyelhetjük még élő példákban az északázsiai népségeknél, hogy a patriarchális gondolkodás befolyása alatt az isteni állatanyából apaállat lesz; átmeneti ingadozásokat is gyakran figyelhetünk meg. Éppen ezért figyelmet érdemel Suidas adata is, aki szerint Zalmoxis *istennő* (nem isten) neve. De matriarchális gyökereket fed fel Diodoros érdekes elbeszélése is, amely (mint más görög források is) népe mitikus törvényhozójának tünteti fel Zalmoxist s azt mondja, hogy a geták tűzhelyistennőjének kinyilatkoztatását közölte ezekkel törvényeiben. Így tehát az "állatok úrnője" után a tűzhelyistennő kerül az északi thrákoknál a vallásos gondolkodás központjába. Ezt azért emeljük ki, mert ugyanez a változás más népeknél is előfordul és az alatt említendő analógiák tanúsága szerint tipikusnak tekinthető.

A fejlődés megértésére különösen az volna fontos, hogy minél több esetben kimutassuk az átmenetet e két fokozat közt. A pontusi szkitáknál, ahol az állatalakú nagy anyaistennő kétségkívül megvolt valamikor, már asszony képében jelenik meg a nagy istennő; csak a merdzsany-i rhyton domborművei mutatják, hogy theriomorph fogalomból lett emberszabásúvá: a trónoló istennő mellett karóra tűzött medve- vagy lókoponya látható, tehát a "vadak úrnője"-nek hozott áldozat ősi formája, melyet mindenütt megtalálunk az erdő-steppe-öv népeinél.

Egy másik ilyen átmenet a medve-anyától (— az ókoriak az anyaság mintaképének ecsetelték ezt az állatot —) a *kurotrophoi*, a gyermekgondozó istennő típusa felé vezetett. Így Zeus dajkáiról állítja a mítosz, hogy medvékké változtatta őket a fő-

2. ábra

isten, mikor a Kyzikos melletti "Medvehegy"-en időztek; "medvebarlang"-nak nevezték a krétai Ida-hegy azon barlangját is, amelyben Zeust rejtgették a néphit szerint ezek az isteni dajkák. Több mondaváltozatunk van arról is, hogy ezeket a θεσι μῦθεσιν-t jutalmul csillaggá változtatta Zeus, mégpedig a Nagymedve csillagképévé. De egyéb mítoszokban — Paris és Atalanta hitregéire célok — is előfordul a nösténymedve, mint isteni gyermekek nevelője. Meglepő párhuzammal szolgál a kelta vallás, melynek emlékei között őrződött meg a legkézzelfoghatóbb példája annak, miként válhatott a medve áldáshozó anyaistennővé. Természetesen a Bern melletti Müri helységben talált híres kis bronzcsoportra gondolok (2. ábra). A theriomorph istenfogalom még annyira élénken élt, hogy az ülő istenasszony mellett még a medvét is megörökítették, s az istennő neve ráadásul *Artio*, tehát 'medve', — ugyanabból a tőből képezve, mint *Art-emis*. (Nemrég a Trierben kiásott templomkerület egy kis Diana-szentélyében is leltek egy kis medveszobrocskát, amelyet S. LOESCHKE joggal vonatkozott *Artio*-ra.) A medvéből tehát itt a kosarat tartó matrona-istenség típusa lett, amely oly végtelen gyakran fordul elő a kelta területen, mégpedig nem egyedül, hanem rendszerint hármásával. Már utaltunk rá, hogy e hármasságnak is megvan a zoomorph előzménye. Másfelől H. LEHNER megállapította már, hogy e három matrona szociális kötöttségek: családok, nemzetségek, népek védőszelleme, védője volt. Nagyon tetszetős feltevés, hogy nemcsak általában a matronák, hanem a hármasságuk is társadalomtörténeti gyökerű, másszóval, hogy egy három tagozatra oszló szervezet-típus vallási vetületei. Annál is inkább, mert a három matrona a mediomatrikusok és a treverek területén szerves együtttest alkot a gall háromfejű istennel, úgy, hogy a háromfejű férfi és a három nő nyilvánvalóan ugyanazon hármasság vagy három osztatú törzs oltalmazója vagy őse. Csak azt nagyon nehéz eldönteni, hogy ez a szociális háromfelé-osztás a császárkorban tényleg megvolt-e még, vagy pedig a kultuszbeli hármasság csak egy teljesen elévült politikai és szervezési alakulat csökevénye-e. Mindenesetre van adatunk, mely arra vall, hogy legalább a germaniai matrona-kultusz körében nem halt ki teljesen ez a szervezeti összefüggés: a *duae Alaisiagae* nevű két anyaistennő tisztelői a *cives Tuihanti*, akiknek a nevét R. MUCH úgy magyarázza, hogy ezek "das Volk mit den zwei Gauen".

E matrona-vallás anyajogi hátterét oly vonások világíthatják meg, amelyeket alább más matriarchális hármasságoknál is meg fogunk találni. Így nem értették eddig, hogy az ubiusok matronái, az *Aufaniae* miért vannak úgy ábrázolva, hogy a két, malomkeréknyi fejdíszű asszonytól között a közepén a harmadik hajadonfővel ül s fiatal, lányos kinézésű. Nem lehet kétséges, hogy a legfiatalabbnak az anyajog gyakorlata szerinti megkülönböztetéséről van itt szó, aminthogy középső helye is rangelsőségét jelzi. Erre még sok párhuzamos esetet fogunk felsorolni.

Ez a matrona-hármasság nem kelta különlegesség. A germán matronanevek a rajnai hármasságoknál gyakran kiütözköznek. Hogy mily nagy volt a jelentőségük a germán népeknél, BÉDA adata igazolhatja, aki szerint a régi angolok az év kezdetét a *Modranecht*-re, *id est matrum noctem*, tették. Egyúttal kitűnik itt e nornaszerű hármasság tiszteletének és a holdkultusznak viszonya, amint a három *matres* kultusza és a három holdfázis egyébként is összefügg egymással: elég erre nézve a háromtestű holdistennőre, Hekaterre emlékeztetni; a "gynaikokratia" és a holdszámítás kapcsolatát különben is felfedte már az öreg BACHOFEN. — De megtaláljuk a három anyaistenőt az északitáliai keltáknál is, valamint az illyr törzseknél is Damatiában és Pannoniában, úgyszintén a thrákoknál és maguknál a görögöknél is, — csak mindenütt más interpretatio Graeca illetőleg Romana köntösében. Erre majd a "Magyar Múzeum" első számában bővebben visszatérek, most csak azt kell kiemelnem, hogy az illyreknél és a thrákoknál a három istenasszonnyal mindig együtt jár egy férfiisten is, mégpedig — miként a kelta mediomatrikusok és treverek esetében is, — egy középponti jelentőségű istenalak: a thrákoknál *Pan*-nak nevezték a férfit, *Nymphae*-nek a nőket, Dalmatiában ezt a görög névadást a *Silvanus* et *Silvanae* római habitusa kezdi felváltani, ami Pannoniában azután teljesen felülmarad. A savariai *Fatae Tenatiae* hármasságában megint a rangelső *Tenatia* neve van a közepén felsorolva, mint az *Aufaniae*-nél közepén ül.

Már ebből az általános elterjedésből is kiviláglik, hogy az indogermán népeknél átfogó jelentősége volt a három anyaisten-ségnek. És ne gondoljuk, hogy ezek a család szűk körének patronái voltak csak, vagy éppenséggel a női élet nemtői; éppen el-

lenkezőleg, tisztelőik túlnyomó számban férfiak. Azt, hogy a rómaiak tudata szerint a matronakultusz e népek vallási életének homlokterében volt, bizonyítják az *equites singulares* feliratai Rómában. Ezen illyr, thrák és kelta nemzetiségű császárlovasok fogadalmi feliratain már Kr. u. 100 körül feltűnik a csapat védőisteneinek hivatalosan megfogalmazott s állandóan alkalmazott felsorolása, amelyben a római állam legfőbb patronusai mellett a legnépszerűbb matrona-csoportok, így a *Campestres*, *Matres*, *Suleviae* és *Fatae* szerepelnek. Ugyanezt a római felfogást tükrözi, ha a kelta országokban a katonai feliratokon a matrona-kultuszok számtalan helyi változata helyett olyan általánosításokat alkalmaznak, mint *Matres Pannoniorum*, *-Dalmatarum*, *-Noricorum*, vagy *Matres Italiae*, *Gallae*, *Germanae*, *Britannae* stb.

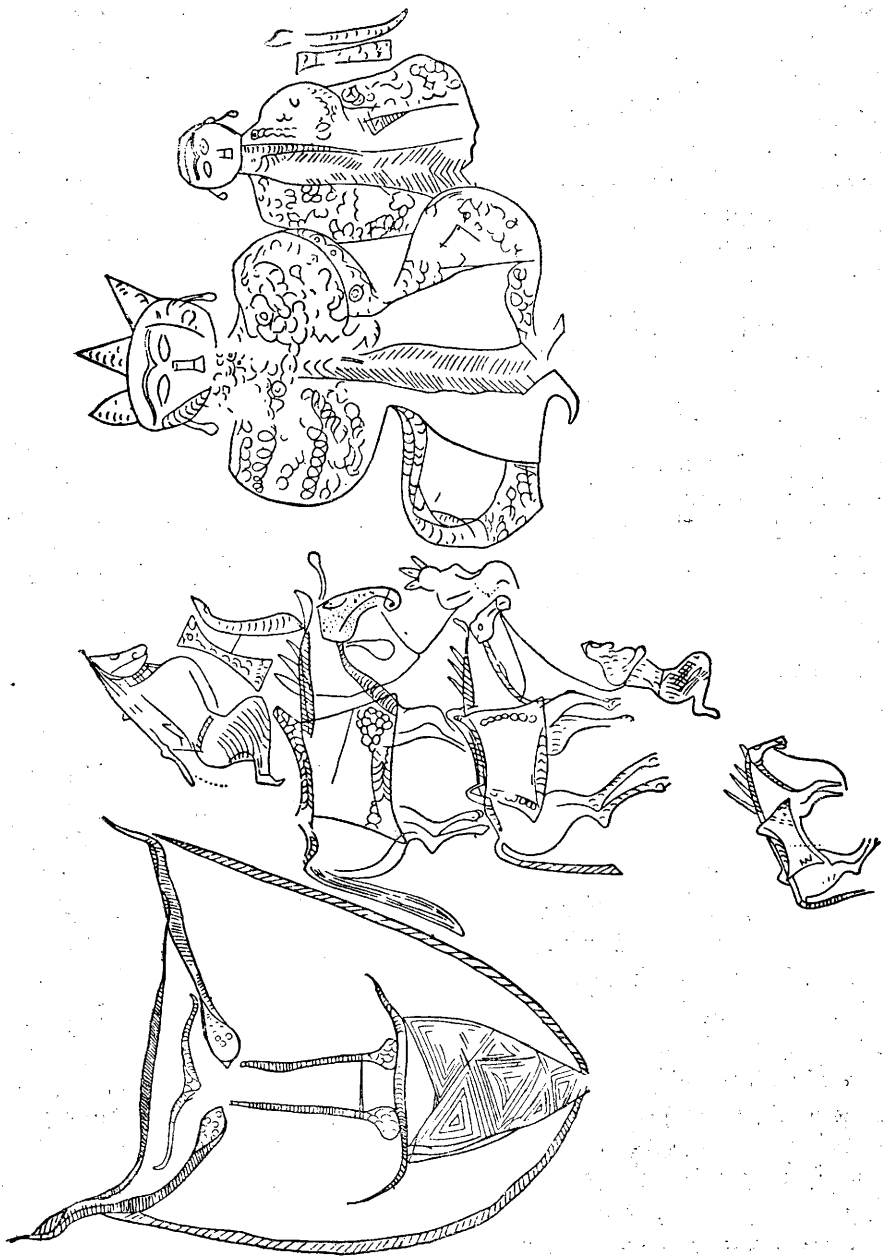
A matriarchális hármasság némileg eltérő módon jutott a szkiták államszervezetében kifejezésre. A szkiták Herodotosnál megőrzött eredetmondája még egy meglévő szervezet szent és sérthetetlen voltának, dogmatikus érvényének alátámasztása volt; még Dareios szkita hadjáratának idejében megvolt a háromfelosztás e lovasnomádoknál. Ezen szervezet matriarchális voltát bizonyítja egyrészt a tűzhelyistennő központi vallás-politikai szerepe, melyre visszatérünk, másfelől pedig a legfiatalabb fiú trónöröklési joga, a matriarchális ultimogenitura, melyet *Hestia-Tabiti* istennő tűzitélete szentesített. Az urál-altaji népek öröklési jogszokásaiban a legfiatalabbnak (az igazi anya-kedvencének) a többi testvér elé való helyezése igen gyakran megtalálható; az indogermánok őskorában is ez a helyzet. Az ég-tenger istene a Rigvedában *Trita Aptya*, tehát egy 'Harmadik' fiú; Zeust is legfiatalabbnak fogja fel a régebbi hellén hagyomány testvérei közül; Odin neve a régi skandináv nyelvben *Tridhi*, a 'Harmadik'; a makedon királyi ház — tehát egy húsból és vérből való dinasztia — eredetmondája szerint három mitológiai őstestvér közül a legfiatalabbé, Perdikkas-é lett a trón, stb. A Mannus három fia nem az epikus költészet formakényszerének köszönheti létét, hanem egy társadalmi háromfelosztásnak a meglévő harmadolásból kikövetkeztetett eponymosai ezek. És ha ez a három testvér, ill. nővér le is sülyedt a politikai és a vallásos szférából, először a hősköltészetbe, majd a mesébe szállván le, tovább élve

napjainkig, akkor is ezen ősrégi szervezet utóhatásai ezek az elsekélyesedett utánrezgések, formai kövületek.

Az ír főkirályok származás-hagyományában a három testvér mellé még egy anyajogi vonás is járul: a három fivér mellett egy nővérük egyúttal a feleségük is. Ez az endogamia a mi szemünkben undorító, de ne feledjük, hogy az achaemenida királyi házban bevett szokás volt ez és hogy innen még a hellenisztikus dinasztiák is átvették, — aminthogy egyébként is nagyon el volt terjedve a perzsa birodalom népei közt és környékén.

De ez a hármas tagozású szervezet nem szorítkozott az indogermánokra. A babyloni és szemita tradíciót (Sem, Kam és Jafet) nem számítva Észak-Ázsiában is megvolt. A kínai források értesítenek róla, hogy a Kr. u. II. században a szien-pi uralkodója három nagy hordára osztotta be népét, a keleti, középső és nyugati hordákra. A "középső" horda rangban az első itt is; ugyanígy a szkitáknál is a középen van a "királyi" törzs. Mindez megfelel a már föntebb kiemelt szabálynak. A szien-pivel rokon tunguzoknál a mai napig fennmaradt a háromfelé való osztás. Megvolt ez a mongoloknál is és Dzsingisz dinasztiájának hivatalos története, az ú. n. titkos krónika ezt az organizációt és az ultimogeniturát az Alan goa fény sugártól (holdtól!) fogant gyermekeinek mítoszával szentesíti. A török népeknél túlnyomó a patriarchális rendszer és az evvel járó kétfelé osztás, de a karluk vagy „három Oguz“ szervezete a három-osztályúságot tükrözi ezek körében is. Meglepő példát nyújt még erre a 3. ábránkon közölt, kőre karcolt rajz egy lovasnomád nép temetőjéből, az Altaj területéről. A balról látható s a matriarchális ritusokra jellemző álarc analógiáit már FETICH NÁNDOR megbeszélte "A honfoglaló magyarság fémművészete" c. új könyvében. De álarcot visel az a három vitéz is, akik egy nagy istennő előtt térdelnek.¹⁾ A térdelők közül megint a középsőnek a fején van egy sugárkorona-féle jelvény. Ez tehát megint a királyi törzs képviselője, s bizonyosra vehetjük, hogy itt egy hármas szervezet képviselőivel van dolgunk. Ilyen koronát visel maga a nagy istennő is; jellemző, hogy az ura mennyivel kisebbnek van feltüntetve, mint ő,

¹⁾ A lovak nyakáról kiemelkedő három nyúlvány egy kínai császár egykorú síremlékén is megvan, és úgy hiszem, hogy az ú. n. "égből leeresztett" lovaktól való származást jelezheti.

pedig a mellette heverő ij és a nyíltegez tanúsága szerint kétségtelenül férfi ez az alak. Ez a jelentős emlék nem lehet sokkal későbbi a Kr. u. VII. századnál, s így nagy a valószínűség arra nézve, hogy szintén török nép hagyatéka lehet.

Már említettük, hogy a szkiták főistensége a tűzhely úrnője, Hestia-Tabiti volt; néhány thrák törzs kultusza is egy női főistenség köré csoportosult. A szkiták Hestiája valamikor az összes irániak főistensége volt, mert miként a perzsák, a szarmaták is a királyi tűzhelyre tették legszentebb esküjüket, s ne feledjük el, hogy az antik világ szemében a szarmaták voltak a sajátképpen "asszonyuralta" nép. Egészen magától adódik a szkita szervezetnek a rómaival való összehasonlítása. Rómában is a király kötelessége volt egykor, hogy a szent tűzre vigyázzon az állam tűzhelyén. Ezt örökölte tőle a rex sacrificulus: *Virgines Vestales certa die ibant ad regem sacrorum et dicebant: 'vigilante rex? vigila!' A Vesta populi Romani Quiritium* a római államélet középpontjában állott és hivatalos kultusza egy ősi háromszervezettel, a három tribussal volt elválaszthatatlanul összekötve. S az előbbieket után már az a kifogás is cseszik, hogy a *Ramnes* törzse nem az elején, hanem a *Tities* és a *Luceres* közé foglalva rangsorolódott: most már tudjuk, hogy a királyi harmadé a középső hely. Etruszk befolyást sem kell feltételeznünk a tribusok szervezetére nézve: az új ásatások szerint is az etruszk befolyás előtti időre nyúlik vissza az ősi Veszta-szentély. A *tribus*-ok nevét is nyugodtan érthetjük most már "háromdrész"-eknek és kimondhatjuk, hogy nem lassú fejlődés, nem is törvényhozói aktus hozta létre őket, hanem egy ősi szakrális-politikai szervezetforma bélyegét viselik magukon.

Végezetül csak röviden említjük meg a matriarchális fejlődés harmadik fokát, amely a kovácmesterséget helyezte az állami élet csúcspontjára. Részletesen szoltam t. i. már más alkalommal a kováskirály különös intézményéről (MNy. XXVIII, 205); most csak a következőket kell kiemelnem. Az égből esett izzó arany-szerszámok kultusza a szkitáknál már a kovács jelentőségére mutat. Az égből való lebocsájtás a hagyomány szerint arra szolgált, hogy tűz-ordál által, istenítélettel állapítsa meg a trónöröklés rendjét, s mivel csak a legfiatalabb fiú tudta megfogni az izzó fémet, az ultimogenitura szakrális megalapozása ez a ritus. Ritusnak nevezhetjük, mert a burját kovácsok ünnepén is csupasz:

kézzel fogdozták még nem is régen elhalt nemzedékek (a néphagyomány szerint) az izzóra kalapált vasat, és feltehető, hogy a mitikus ordált a szkitáknál is megismételték a nagy évi ünnepeken. — Míg a patriarchális gondolkozás megbélyegzi a férfi kézműves-munkáját, a gynaikokratia szükségszerűen hozza ezt magával, mint BACHOFEN is észrevette már. A matriarchális gyökerek vagy hatások oly harcos közületeknél is meghonosították a *tarchan*-kovácskirály állását, amelyek kovásza kemény apajog volt, mint p. o. a nyugati türköknél. És a *tarchan* méltóságának általános elterjedése igazolja, hogy más török törzseknél is meg kellett lennie egykor a kovács-királynak. Nem ily feltűnő, hogy az anyajogú társadalomformát megőrzött perzsáknál és mongoloknál szintén összeforrott a kovácsság az uralkodással. Az indogermánoknál pedig a kovács nagy szerepe a mitológiában bizonyára egy megfelelő politikai szerep tanúbizonysága szintén.

Így tehát az apajogú társadalmi rend legmarkánsabb képviselői is magukon viselik az anya személye körül csoportosuló ősi rendszer nyomait, és a finnugor népek medvekultusza is egy egész Euráziát átfogó letűnt műveltségi fok maradványa.

ALFÖLDI ANDRÁS.